

Вовк О. В.,*кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української літератури та теорії літератури**Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

НАЦІОНАЛЬНО-АКСІОЛОГІЧНІ СТРУКТУРИ В АМБІВАЛЕНТНИХ ТВОРАХ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Анотація. У статті охарактеризовано різножанрові й адаптовані до дитячого досвіду амбівалентні твори як чинник етнокультурного закорінення: формування національної свідомості цілої української спільноти та окремої національної особи, передусім читача-дитини.

Позицію письменника щодо ролі освіти у процесі національного відродження і національної самосвідомості унагляє гумористична, базована на фольклорних джерелах казка «Кузьмина» (1890), сатиричне оповідання «Екзамен» (1884), зворушливе і водночас вражає своє реалізм оповідання «Дзвоник» (1887). Цими творами письменник не лише утверджує цінність навчання й виховання як такого, а й розкриває антипедагогічну сутність колоніальної освітньої системи, її антилюдяність, чужість українській традиції та українським дітям.

Вартість національної літератури, національного мистецтва слова віднаходимо у сатиричних байках письменника «Сорока» (1889), «Орел та Сонце» (1895), в оповіданні «З заздрощів» (1907).

Розглянуто притаманний світоглядові Б. Грінченка соціальний аспект у межах концепції етнокультурного закорінення (поєднання з національними соціальними ідеалами), що найпоспідовніше виявляється в оповіданнях «Грицько» (1890), «Украла» (1891), «Без хліба» (1884), «Сама, зовсім сама» (1885), «Палії» (1900). Автор показує антицивільність, нелюдськість, несправедливість соціального ладу, що панує у Російській імперії, та підтекстово скерує дитячу свідомість на пошуки суспільного ладу, який би забезпечував добробут працьовитого українського народу.

Релігійну вартість підкреслено у поезіях «Рибалка» (1883), «Горе вам!» (1886), віршованій казці «Сирітка» (1892), поемі «Перша жінка» (1906), оповіданні «Хатка в балці» (1895). У творах відчувається значний вплив на суспільну свідомість тогочасного покоління українців атеїстичних ідей лібералізму та соціалізму. Однак, на противагу цій тенденції, письменник у вищезгаданих творах актуалізує низку християнських вартостей: цінність релігійного буття українця, вартість молитви, людяного ставлення до ближнього, відчуття присутності Бога, усвідомлення наявності небесного у земному житті, долання гордині та прагми здобути багатство за будь-яку ціну.

Ключові слова: аксіологічний підхід, національні вартості, соціальний аспект, Борис Грінченко, етнокультурне закорінення.

Постановка проблеми. У підколоніальній ситуації XIX ст. українські вартості потребували актуалізації, суспільного поширення та популяризування, оскільки більше належали до сфери «належного і бажаного», ніж реально наявного. Загалом, під національними цінностями доречно розуміти ті ідеї, предмети та стани речей, що забезпечують утримання внутріш-

ньої єдності національної спільноти, її сили та значення серед інших націй. Або, за Ю. Щепанським, «цінністю називають довільний матеріальний або ідеальний предмет, ідею чи інституцію, реальний або уявний предмет, щодо якого особи або колективи виявляють своє шанобливе ставлення, приписують йому важливу роль у своєму житті та прагнення до його досягнення відчують як примус. Цінностями є ті предмети або ті стани речей, які особам або групам забезпечують психічну рівновагу, дають задоволення, прагнення до них або їх досягнення дає відчуття сумлінно виконаного обов'язку, або ті, що є необхідними для утримання внутрішньої єдності групи, її сили та її значення серед інших груп» [1, с. 249]. Водночас постає проблема штучного імплантування цінностей у канву художнього твору. Думки авторитетних літературознавців уможливають негативно відповісти на ці питання, підтверджуючи органічність аксіологічної проблематики для художньої дійсності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Так, структураліст Ян Мукаржовський вважав, що соціологічний аспект обов'язково важливо враховувати під час поетологічної інтерпретації мистецтва слова: «...необхідно, щоб структурний аналіз побудови поетичного твору враховував поезаестетичні цінності як фактори цієї побудови і щоб соціологічне вивчення по-своєму прослідковувало взаємини між розвитком художньої побудови в поетичному мистецтві, включаючи поезаестетичні цінності, і розвитком цінностей, що керують життєвою практикою...» [2, с. 282–289].

Суголосно класичній філософсько-науковій традиції сучасне літературознавство також обґрунтовує вартісність (цінність) національної літератури. Скажімо, угорський компаративіст Т. Кланічай розглядає національну літературу як «літературу, яка задовольняє вимоги розвинутого національного суспільства, яка відображає життя і справи цього суспільства, незалежно від того, чи воно становить собою автономну державу, чи ні». Водночас національний характер літератури є «системою національних відмінностей літератури, тобто сукупністю явищ, що відрізняють мистецтво одного народу від мистецтва іншого» [3, с. 70]. Солідарно позиції багатьох українських учених минулого та сучасності (С. Андрусів, Л. Білецький, Р. Гром'як, І. Денисюк, Т. Салига, С. Смаль-Стоцький, І. Франко та ін.), у тому числі й Б. Грінченка, звучать націоцентричні розмірковування Оксани Веретюк. Дослідниця вважає, що «немає культури без коріння, без національного обличчя», що «наднаціональне не відкидає національного компонента», що сучасні полілінгвізм і поліглосья... не мають затьмарити національної ідентичності літератур і творів національної вартості», що «мистецтво багате своїм розмаїттям» [3, с. 73].

У XXI ст. ці аксіоматичні вартості ще й досі потребують утвердження серед ширших кіл українського суспільства, зокрема у межах дитячої свідомості.

Метою дослідження є розгляд під аксіологічним оглядом амбівалентних творів Бориса Грінченка, об'єднаних у ціннісні блоки, такі як: національна просвіта (казка «Кузьмина», оповідання «Екзамен», «Дзвоник»), національна література (байки «Сорока», «Орел та Сонце», оповідання «З задрозів»), соціальна справедливість (оповідання «Грицько», «Украла», «Без хліба», «Сама, зовсім сама», «Палії»), релігійність (поезії «Рибалка», «Горе вам!», поема «Перша жінка», казка «Сирітка», оповідання «Хатка в балці»).

Виклад основного матеріалу. Важливим елементом неонародницької системи вартостей стали *національні освіта та виховання*. Акцентування на цих елементах, як зазначають дослідники, було органічним для світогляду «свідомих українських націоналів-народолюбців», що в основному обстоювали легальні методи боротьби через розвиток національних культури й освіти серед українців [4, с. 55]. Тому й Б. Грінченко з одностайними активно стверджує тезу німецького філософа Ляйбніца: «Той, хто держить у руках просвіту, може одмінити обличчя землі» [5, с. 44]. Однак ідеться про просвіту не будь-якого типу. У «Листах з України...» позиція письменника щодо ролі освіти у процесі національного відродження окреслена максимально конкретно: «Треба відомої, більш-менш доброї освіти, щоб дійти до національної самосвідомості» [6, с. 108].

Ці ідеї ми бачимо втіленими у дитячих творах автора. Цінність освіти і виховання для формування нормальної людини, для її соціалізації Б. Грінченко показує навіть у казках. Прикладом може бути гумористична, базована на фольклорних джерелах, казка «Кузьмина» [7, с. 142–145] (1890). У цьому творі йдеться про нерозумного, часто битого парубка Кузьмину, котрий потрапляє у різні кумедні ситуації, неправильно застосовуючи на практиці науку матері Василюхи: весілля бажає «вічної пам'яті»; господарю, що смалить свиню, – одружити з нею сина; дядькові, що волочить до яру здохлу коняку, – спожити її «на святий Великдень»; він плює на батюшку й прохає благословення у ведмеда. Власне, останнє і спричиняє загибель хлопця: від ведмежого «благословіння» юнак помирає. Цією казкою письменник утверджує не лише цінність навчання та виховання як такого, він полемізує із деякими своєрідними елементами народної педагогіки, коли наука втовкмачується у дитячу голову за допомогою методики удови Василюхи – «рукою, / Качалкою, дрюком, а то й кочергою». Саме застосування насильства як навчального методу, вважає наратор, і призвело до розумової деградації хлопця.

Так художньо висвітлена педагогічна проблематика стає цілком доступною, цікавою і вельми актуальною для дитячої свідомості. Як, зрештою, й інші твори на схожу тематику, що тягнуть до амбівалентного рецептивного спрямування. У межах цих творів важливу роль відіграють оповідання, у яких розкривається антипедагогічна сутність освітньої системи Російської імперії. Дитяче читачке ідентифікування із персонажами тим легше, що дійовими особами виступають саме діти, школярі.

Знелюднювальний, відчужувальний характер російської системи освіти стосовно української дитини показує автор у зворушливому, але водночас жахаючому своїм реалізмом оповіданні «Дзвоник» [8, с. 431–440] (1897). У творі йдеться

про переродження маленької (усього сім років) української дівчинки-сирітка Наталі, котра потрапляє із села до губернського сирітського притулку. Поступово вона звикає до цькування дівчат, до поводження за столом, до нової одягу, розпорядку й навчання. Однак дівчинка ніяк не може звикнути до чужої, «панської» мови. Звідси і причина поганого навчання дитини, котра удома проявляла себе дуже розумною та здібною: «Наталія справді погано вчилася, але не через те, що ніби нерозумна була, ні! Дома вона все розуміла, дотепна була розмовляти, знала безліч казок та пісень. Ніхто з її подруг сільських краще від неї не вмів співати, а казки оповідаючи, вона голосом силкувалася вдавати тих звірів чи людей, про яких казала. А тут... тут вона була нерозумна, бо ніяк не розуміла тих слів, «що в книзі написано»...».

Навчившись сяк-так читати російською, Наталія потрапляє у складнішу ситуацію. Її свідомість починає деформуватися, дитина перестає самостійно мислити, бути впевненою у своїх судженнях: «...ця книжка робила з її головою щось дивне. Наталія блукала по її очима й думкою, так, як дитина блукала б темної ночі серед невідомого безкрайого степу, шукаючи шляху додому. Вона стільки разів помилялася, стільки разів її осміяно за ці помилки, навіть карано, що вона тепер не була певна ні в одному слові, чи розуміє його, як треба. <...> І потроху Наталія зовсім перестала вірити своїй голові; вона вірила тільки тому, що каже вчителька, а своя думка в неї замирала, переставала жити, працювати».

Маркером страху, безпорадності й несамостійності мислення дівчинки й водночас символом нової освітньої системи та чужого, неприродного, невільного животіння стає дзвоник, що «дзвонив на день шістнадцять разів»: «Серед людей жила Наталія в самотині. Жила? Ні, вона не жила. Вона слухалася – дзвоника. <...> Тепер у неї не було своєї волі – він усю забрав». Дзвоник викликає страх і ненависть дівчинки, що починає жити тільки за «чужим наказом». І тільки минуле сільське буття існує для неї у споминах як щось рідне і справжнє: «...вночі більше лежала тихо, нерухомо і згадувала, як листя зелене коливалося, як жучок ліз... Іноді своє село згадувала...» [8, с. 435–436].

Доведена до відчаю Наталія, зрештою, опановується думкою про самогубство. Однак брак волі, несамостійність мислення, рефлексії послуху не дозволяють їй піти на цей крок, не спитавши начальницю Олександру Петровну. Увесь безмір відчаю й безвиході ситуації дівчинки, а також ступінь деградації, переродження її внутрішнього світу передає абсурдна, на перший погляд, ситуація прохання дозволу втопитися: «Олександро Петровно, дозвольте мені втопитися в дворі, у колодязі!», – промовила несміло дівчина». Цим кульмінаційним моментом автор показує, як рабська психологія остаточно опановує маленьку Наталію. Згодом вона занедажує, але встає. Її фізичний стан поліпшується, однак цього не можна прогнозувати щодо стану внутрішнього, духовного.

В обох оповіданнях письменник доступно для дитячої свідомості зображає антицінність колоніальної системи освіти та виховання, її антилюдяність, чужість українській традиції й українським дітям. Автор цілком переконливо витлумачує тогочасну систему як засіб перетворення нормальних дітей на відчужених від рідного буття малоросів, індивідів із рабською психологією. Водночас так підтекстово утверджується, за принципом від протилежного, цінність освіти

та виховання природного, власне національного за формою (мовою) і змістом.

У цьому контексті письменником зображається вартісність *національної літератури*, цінність якої ще більше актуалізується в умовах, як зазначав І. Нечуй-Левицький, «накидування» українцям російської літератури. А таке «накидування», вважав класик, неминуче обездуховлює людину: «Перенесіть турецьку або японську літературу на Україну, в Польщу, в Італію, забороніть там місцеву літературу і присилуйте всіх читати тільки про звірство турецьке, про турецькі та японські норони, і ви помаленьку принизите громадянство» [9, с. 132].

Б. Грінченко ненав'язливо утверджує цінність національного мистецтва слова, скажімо, у своїх байках. Щоправда, використовуючи специфіку жанру, переважно імпліцитно та у просвітницькому стилі. Так, наприклад, у байці «Орел та Сонце» [8, с. 231] (1895). У цьому творі зображено суперечку між Орлом та Сонцем. Птах пропонує Сонцю не світити нижче гір, «Щоб у грязі низькій не закалялись. / Нехай у темряві блука і гад, і звір: / Він недостойний променя ясного». Однак Сонце радить Орлові піднятися високо вгору і звідти подивитися, що його гори (навіть найвищі) з цієї перспективи стають «однаково низькими» із долинами. Тому, зауважує Сонце: «Нема мені великого, малого, – / Однакове воно в глибокій даліні: / На всю природу світ я розливаю / І не кладу йому я ні межі, ні краю – / Життя, хто хоче, хай із його п'є».

На більш складному рівні, що відповідає рівню свідомості дітей старшого шкільного віку, осмислюється феномен словесного мистецтва в оповіданні «З задрощів» [8, с. 544–564] (1907) останнього періоду творчості письменника. У цьому сатиричному творі переконливо зображено характер типового псевдопатріота-графомана, що страждає марнослаством, на прикладі Семена Денисовича Запари. Цей старший уже крамар, поважний купець другої гільдії, покинув із дружиною галантерейну справу у Києві, одружив дочку, почав відпочивати, а на літо поселився на хуторі біля свого колишнього села. Купцеві приносить задоволення, що земляки вважають його паном, винаймають у нього землю, просять про щось, а він, оскільки чоловік незлобливий і незахланний, ще й «завсідги віддавав землю дешевше, як сусідські пани».

З нудьги Семен Денисович береться багато читати, натрапляє на книжки про «малоросіян», особливо історичні, і потроху набуває патріотичного почуття: «...Семена Денисовича обняв «малоросійський» патріотизм і він незабаром довів його до того, що Семен Денисович став читати не то повісті, а й вірші». Колишній купець, що навіть не дивився на поезію, під впливом творчості Шевченка починає сам віршувати. Стимулом стає знайомство із молодим графоманом Головком, котрий зневажає усіх післяшевченківських письменників, зате свої вірші цінує як «настоящу поезію». Запарі, однак, твори Головка не сподобались. Він вважає, що може писати краще і більш подібно до Шевченка («пошти як у Шевченка»). Так з'являється новий український автор – графоман Запара.

Борис Грінченко майстерно показує перипетії літературної творчості та творчі переживання персонажа, його оманливу гонитву за славою: невдала спроба пробитися у російську газету, відмова у друзі в українському альманасі «Ранні зорі», неспроможність вивчити правила віршування, довге редагування збірки Головком та її офіційне цензурування. Страшного удару по самолюбству автора завдає нищівна рецензія

на збірку. Причому написав її, боячись сумнівної конкуренції, проплачений Запарою редактор – Головка.

Цей твір особливо вартісний для юного і водночас творчого читача, котрий, часто під впливом прочитаної літератури, сам береться до письменницького ремесла, оскільки виявляється, що справжня поезія і марнославне віршування – речі неоднакові, здебільшого протилежні. Водночас в оповіданні показано справжню цінність національної художньої літератури, під впливом якої пробуджується національна свідомість та патріотичне почуття.

Ціла низка творів Б. Грінченка утверджує типову для неонародницької свідомості вартість *соціальної справедливості* (та народного добробуту). Йдеться про органічно притаманний світогляду письменника соціальний аспект у межах його концепції етнокультурного закорінення: поєднання із національними соціальними ідеалами.

Так, наприклад, складні соціально-етичні та соціально-психологічні проблеми пропонуються письменником для осмислення у творах із виразним амбівалентним спрямуванням – для дітей старшого віку та дорослих. Одним із таких є раннє соціально-психологічне оповідання «Без хліба» [8, с. 249–261] (1884). Молода і бідна сільська сім'я Петро, Горпина та їхній хлопчик-немовля весною терплять нужду та голод. Вже позичати нема у кого (бо люди й самі не мають зерна), навколишні пани не беруть на роботу, ніяк не дістатися і до батьків жінки, що могли б допомогти, ще й до того здихає остання теличка. Відмовляє Петрові у позичці з громадського складу («гамазеї») і сільське начальство, мотивуючи тим, що треба прохати дозволу від «управи земської». Хоча сам староста залюбки обкрадає склад.

Молодий господар переживає внутрішній конфлікт між глибоко вкоріненим почуттям гріха крадіжки та обов'язком нагодувати сім'ю: «А що ж його більше робити? Він бачив округи себе лихо, а не міг тому лихові запобігти. Бачив, що й люди не хотіли йому допомогти дати. Он староста краде, а йому так не дав у позику! Усюди неправда!.. І тепер йому не здавалося гріхом украсти. А все-таки боявся казати про це Горпині, бо почувався, що він не по правді робить». Зрештою, Петро зізнається у своєму намірі дружині і хоч та рішуче проти, наважується на крадіжку: соціальні обставини (відмова людей, несправедливість начальства й обов'язок нагодувати сім'ю) перемагають голос совісті, що озвучує дружина («Гріх, Петре! На те божа воля!.. Бог так дав... А чужого не руш!»). Так він пояснює Горпині: «Гріх! А з голоду вмирати – як? Хіба я своє волею йду?».

Вночі Петро набирає три неповні мішки жита з гамазеї. Згодом наймається на роботу до сусіднього пана, і сім'я вже не голодує. Однак деяке залагодження матеріальних потреб не змогло приховати ще глибші проблеми. І сам чоловік, а ще більше його дружина, переймаються почуттям скоєного злочину. Хоч який він порівняно незначний, однак спричинює важкі душевні муки, що вказують на архіважливість для українського селянина почуття честі, порядності, морального життя. Господар не може бути злодієм! Подвійно мучиться Петро, оскільки ще й дружина відчужується від нього («...загибло його щастя, може, навіки загибло. А воно ж було колись, те щастя, було навіть і тоді, як голод їх мучив. А тепер усе зникло»). Петро намагається знову пояснити їй (і водночас собі, своїй совісті), що «не можна було цього не зробити», але дру-

жина невблаганна: «Усе те я знаю... Але що ж я з собою зроблю, коли я не може, коли мені несила до того звикнути. Краще б я з голоду вмерла, ніж це сталося!» [8, с. 258]. Так письменник показує молодому читачеві цінність моральних цінностей для життя простого українця, аніж навіть цінність збереження життя в умовах пануючої соціальної несправедливості.

Душевний спокій і злагода у сім'ю Петра повертаються після того, як він, помолвившись вдома, віддає себе на суд громади, публічно зізнавшись у крадіжці та повернувши з лихвою зерновий борг. Громада не дає писареві арештувати молодого чоловіка, вона вибачає Петрові, цінуючи його мужній вчинок та розуміючи причини, що змусили його порушити християнський закон: «Громада не розумом, а якимось серцем почула, як Петро міг дійти до такого діла, і ніхто більше не згадував про його. Сам Петро потроху заспокоївся. І Горпина знов стала його Горпиною, такою, як і перше була... І стали вони жити, як жили...».

На відміну від соціальної справедливості, вартість *релігійності* (присутність Бога у житті людини) простежується у творчості Б. Грінченка, як й інших молододукаїнців, не так виразно та однозначно. Тут відчувається значний вплив на суспільну свідомість тогочасного покоління українців атеїстичних ідей лібералізму та соціалізму, а також еkleктичної філософії Ф. Ніцше. У метадискурсивних працях, листах та художніх творах того часу (П. Грабовський, М. Коцюбинський, А. Кримський, Леся Українка, І. Франко та ін.) можемо знайти неоднозначне ставлення до Бога, Церкви та релігії.

З іншого боку, у спадщині Б. Грінченка зауважуємо постійну присутність художнього вираження та позитивної оцінки релігійного світовідчуття і світорозуміння. Тобто критика державної московської церкви не переростає у критику християнської релігії чи заперечення Бога. Так, наприклад, у вірші «Рибалка» [8, с. 28–30] (1883), де зображено нічну риболовлю на тлі розкішної природи, одним з епізодів стає вранішня молитва до Бога як щось органічно притаманне українському способу буття: «...Розвели собі багаття, / Снідання зварили, / А зваривши, поснідавши, / Богу помолились...». Ще більш виразно про свою релігійність свідчить ліричний герой медитації «Горе вам!» [8, с. 62] (1886), котрий у хвилину «журби й сумування» звертається до Біблії («книги великої святої»), до винесених у епіграф слів із Євангелія від Луки: «Горе вам, що смієтеся нині: ридатимете бо й плакатимете». Протагоніст трансформує ці слова із суто релігійного у національно-соціальне значення, прорікаючи кару небесну душам народних гнобителів:

*А ви, що тепер смієтеся, довіку
Не будете знати сподіваних днів:
Ви в темряву всі впадете у велику,
Де плач тільки й скрегіт зубів.
І праведна буде довічна кара, –
Сміялись бо й радість тоді вам була,
Як горя та муки гнітючая хмара
Над людом безцясним лягла!*

Не стають винятками й дитячі та амбівалентні твори письменника (частково ми бачили вираження християнського світорозуміння в оповіданнях «Без хліба», «Украла» чи «Сама, зовсім сама»). Окремі з них виразно промовляють про цінність релігії для автора та юного читача.

Висновок. Як бачимо, в аналізованих творах письменник актуалізує цілу низку християнських цінностей, цінність релігійного буття українця: вартість молитви, людяного ставлення до ближнього, відчуття присутності Бога, усвідомлення наявності небесного у земному житті, долання гордині та бажання здобути багатство за будь-яку ціну. Це допомогло осмислити основні типи національних цінностей у дитячих творах Б. Грінченка: національну освіту та виховання, національне письменство, соціальну справедливість.

Література:

1. Савіцький С. Аксиологічна проблематика в літературознавстві. Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина XX – початок XXI ст. / упоряд. Б. Бакули ; за заг. ред. В. Моренця ; пер. з польськ. С. Яковенка. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 236–251.
2. Мукаржовский Я. Поэтическое произведение как комплекс ценностей. Структуральная поэтика. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1996. С. 282–289.
3. Веретюк О. Скажи мені, хто ти?: проблема національної ідентичності літератури. *Слово і час*. 2005. № 12. С. 69–73.
4. Погрібний А.Г. Борис Грінченко в літературному русі кінця XIX – початку XX ст. Питання ідейно-естетичної еволюції. Київ : Либідь, 1990. 232 с.
5. Погрібний А.Г. Борис Грінченко. Нарис життя і творчості. Київ : Дніпро, 1988. 268 с.
6. Грінченко Б. Листи з України Наддніпрянської. Б. Грінченко – М. Драгоманов. Діалоги про українську національну справу / упор. А. Жуковський. Київ : б.в., 1994. С. 35–149.
7. Грінченко Б.Д. Твори : в 2 т. Т. 1. Поетичні твори. Оповідання. Повісті / упоряд. В.В. Яременка ; приміт. А.Г. Погрібного, В.В. Яременка ; вступ. ст. і ред. тому А.Г. Погрібний. Київ : Наук. думка, 1990. 640 с.
8. Грінченко Б. Твори : в 2 т. Київ : Вид-во АН УРСР, 1963. Т. 1. 603 с.
9. Нечуй-Левицький І. Непотрібність великоруської літератури для України і для слов'янщини. Українство на літературних позах з Московщиною / упоряд. М. Чернописського. 2-ге вид., випр. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2005. С. 83–155.

Vovk O. National-axiological structures in ambivalent works of Borys Grinchenko

Summary. The article deals with ambivalent works of various genres and adapted to children's experience as a factor of ethnocultural rooting: the formation of the national consciousness of the entire Ukrainian community and an individual national person, especially the child reader.

The writer's position on the role of education in the process of national revival and national self-consciousness is represented by the humorous fairy tale based on folklore sources "Kuzmina" (1890), the satirical story "Exam" (1884), the touching and at the same time impressive story "Bell" (1887). The writer not only affirms the value of education and upbringing as such, but also reveals the anti-pedagogical essence of the colonial educational system, its anti-humanity, alienation from the Ukrainian tradition and Ukrainian children.

The value of national literature, the national art of the word is found in the satirical fables of the writer "Magpie" (1889), "Eagle and the Sun" (1895), in the story "Out of Envy" (1907).

We have analyzed the social aspect within the concept of ethnocultural rooting (combination with national social ideals) which was typical for B. Grinchenko's worldview and is revealed in the stories "Hrytsko" (1890), "Stolen" (1891), "Without Bread" (1884), "Alone, completely alone"

(1885), “Paliji” (1900). The author shows the anti-value, inhumanity, injustice of the social order that prevails in the Russian Empire, and subtextually directs the child’s consciousness in search of a social order that would ensure the well-being of the hard-working Ukrainian people.

Religious value is emphasized in the poems “Fisherman” (1883), “Woe to you!” (1886), the poetic fairy tale “The Orphan” (1892), the poem “The First Woman” (1906), the short story “The House in the Beam” (1895). The works have a significant

impact of atheistic ideas of liberalism and socialism on the public consciousness of the generation of Ukrainians. However in the above mentioned works, in contrast to this tendency, the writer actualizes a number of Christian values: the value of religious life of Ukrainians, the value of prayer, human attitude to others, a sense of God’s presence, awareness of heaven in earthly life, overcoming of pride and thirst for wealth for any price.

Key words: axiological approach, national values, social aspect, Borys Hrinchenko, ethnocultural rooting.